

DIŽĀ NOVADNIEKA PIEMIŅAI Jānim Čakstem – 150

Viena cilvēka mūžam nu jau tālo divdesmitā gadsimta sešdesmito gadu sākumā aizsākās mana apzinīgā pasaules apgūšana. Visvieglāk to varēja izdarīt vasaras dienās, braucot līdzī mātei, kura veda pastu Sidrabenes ciema (kādreizējā Salgales pagasta) iedzīvotājiem. Pagasta teritorija bija plaša. Tik plaša, ka vienā dienā visu apbraukt nemaz nevarēja. Šodien tas šķiet neparasti, bet tolaik pastniekam vajadzēja iebraukt katrā mājā, kur bija pasūtītas avīzes. Tad nu pastu veda tā – vienu dienu uz vienu pagasta galu, otru – uz otru. Jebkādos laikapstākļos mērojamais garais ceļš bija smags pienākums manai mātei un zirgam, patikams un interesants piedzīvojums man.

Garais ceļa gabals mūsu ģimenei deva arī tā laika kolhoza ļaudīm neparastas priekšrocības – iespēju turēt divus zirgus. Tā bija sanācis, ka viena maršruta tālākais punkts bija Edvarta Virzas “Billītes”, otrs – Čakstu dzimtas “Auči”. Abas lielās mājas bija piemeklējis līdzīgs liktenis. Tipisks lielajām Zemgales mājām, kuru saimnieki pirms gadiem 15 bija devušies bēgļu gaitās vai dažus gadus vēlāk – 1949. gada martā – aizvesti uz Sibīriju. Tiesa, mājas atšķīrās – “Billītes” bija lielas, kādreiz skaisti veidotas, ar kolonnām (ja nemandos, pēc režisora Eduarda Smiļģa ieteikuma), tomēr Zemgalei diezgan tipiskas mājas, savukārt “Auči” tolaik līdzinājās mazliet spokainai, noplukušai pilij. Pie “Billītēm” bija uzcelta graudu kalte, bet pati māja sadalīta ienācējiem. “Auči” un to lielās bijušās saimniecības ēkas un kalpu mājas veidoja kaut ko līdzīgu mazam ciematam.

Mūsu tuvākajā apkārtnē tikai retajā mājā mita vecie zemgaliēši. Mana ģimene bija viena no nedaudzajām, kura bija palikusi savās mājās. Tie daži saimnieki, kuri dzīvoja savās mājās, pārsvarā bija veci cilvēki. Daudzi savas mājas dalīja ar ienācējiem, bija palikuši arī daži bijušie poļu laukstrādnieki, kuri dzīvoja savu kādreizējo saimnieku mājās, daži vecie skolotāji. Viens otrs šajos gados atgriezās no Sibīrijas. Mana ģimene gaidīja mātesbrāli Raimonu Treimani. Atgriezās ar viņu reizē apcietinātais Gunārs Rudovskis jeb Pincaru Gunārs, Raimonds neatgriezās. Dažās mājās dzīvoja latvieši no citiem novadiem – Vidzemes, varbūt arī no Kurzemes vai Latgales. Tolaik par dzīvesvietas maiņas iemesliem daudz nerunāja, bet dzirdēja, ka daži tādējādi paglābušies no izsūtīšanas, kas neglābjami būtu draudējusi, ja paliktu savā vecajā dzīvesvietā. “Aučos” bija apmetušies daudzi cittautieši. Laikam tur bija iecerēts veidot kādu lokālu centru, kaut ko līdzīgu kolhoznieku ciematam, zināmu pretvaru vecajai Emburgai. Dzīvojamajā mājā, šķiet, bija dzīvokļi, bet tur bija arī veikals un rādīja kino. Laiku, kad tas notika, varu datēt pēc divām latviešu filmām, kuras tur skatījos, – “Kārkli pelēkie zied” (1961) un “Kapteinis Nulle” (1964). Ienācējiem bija iedalīti dzīvokļi arī lielajās kalpu mājās.

Ap to laiku vecāki kādā vakarā man noslēpumaini jautāja: “Gribi redzēt Rīgu?” Jutos nedaudz samulsis – bija vēla vakara stunda un nekas

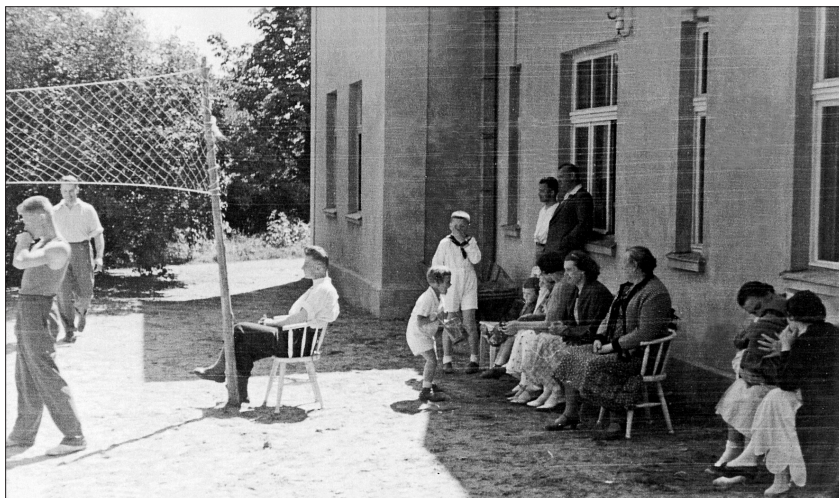

1. "Auči" 20. gs. trīsdesmitajos gados

2. "Auču" saimniecības ēkas 20. gs. trīsdesmitajos gados

neliecināja, ka varētu kaut kur braukt. "Rīga" izrādījās milzīga grāmata "Latvijas pilsētas valsts 20 gados" (1938). Es biju apķērīgs zēns un sapratu, ka tie kareivji, kuri redzami gleznu reprodukcijās, nav no tās pašas armijas, kuras pārstāvji katru gadu pretī Emburgai mācījās ar tankiem

3. Sadzīve “Aučos” 20. gs. trīsdesmitajos gados

4. Sporta spēles “Aučos” 20. gs. trīsdesmitajos gados

forsēt Lielupi un padomju filmās braši sita vāciešus. Sapratu arī, ka attēlos redzamie valstsvīri nav tā smaidīgā onkuļa, kurš vērās pretī no ābece pirmās lapas, draugi vai cīņu biedri.

Vēl viena vieta, kur iepazīt vēsturi, bija klusā Igauņu kapsēta Emburgā. Pašā kapu viducī, kur parasti notika mirušo piemiņas dienas atceres brīdis, atradās divi balti krusti uz granīta pamatnēm. Aiz krustiem divas vienkāršas, bet vienmēr glīti sakoptas kapa kopiņas. Uz vienas krusta pamatnes bija rakstīts: Karoline Matilde Čakste, uz otras – Krišjānis Čakste.

5. Saimniecības ēkas "Aučos".
20. gs. 40. gadu otrā puse

6. "Auči"
1946. gadā

7. Dzīvoklis "Aučos"
1991. gadā. Istabā
sabērti graudi

8. “Auči” šodien

Abi uzraksti bija vecajā drukā. Kādā naktī baltie krusti pazuda. Kad tas notika, nevaru pateikt. Kad, gatavojot šo rakstu, viesojos “Aučos” pie Čakstes kundzes, viņas albumā redzēju kapu fotogrāfiju, kas bija datēta ar 1969. gadu. Krustu vairs nebija. Tātad tas bija noticis kaut kad agrāk.

Pamazām no vecākiem, arī no Pincaru Gunāra, bijušā leģionāra Induļa Šņores un vēl citiem vecajiem emburdzniekiem dzirdēju, ka tie ir Latvijas prezidenta Jāņa Čakstes vecāki. Es nezinu, kas kopa viņu kapa vietu, bet tā bija vienmēr sakopta. Šodien domāju – laikā, kad tika laužti kapu krusti, kad bija aizliegti Ligosvētki, kad izsekoja un vajāja tos, kuri mirušo piemiņas dienā lika svecītes pie prezidenta kapa, Emburgas ļaudis nevirijās noturēt kapu svētkus pie prezidenta vecāku kapa. Vismaz neviens klajš nelietis viņu vidū neatradās, lai vērstu varas iestāžu uzmanību uz to.

Netālu no prezidenta vecākiem atdusējās Kārkliņu Ģederts, pazīstamā koktēlnieka, Tērvetes pasaku parka koka tēlu autora Krišjāņa Kugras audzētāvs. Tagad viņa kapa vietu rotā savdabīgs Kugras veidots piemineklis. Ar laiku uzzināju aizvien vairāk gan par Čakstēm, gan Kārkliņu Ģedertu, kurš bijis sociāldemokrāts un partiju laikos – Zemnieku savienības un līdz ar to arī Čakstes oponents. Kārkliņš bijis zobgalīgs, dažkārt publicējis satīriskus dzejoļus ar pseidonīmu Zobgals. Čakstes, lai gan saskarsmē sirsnīgi un vienkārši cilvēki, neapšaubāmi piederēja pie tā laika sabiedrības elites. “Auču” mājām bija maz kopīga ar Zemgales

9. Jāņa Čakstes vecāku Krišjāņa Čakstes un Karolīnes Matildes Čakstes kapavieta Igauņu kapsētā Sidrabenes pagastā mūsdienās

10. Kārkliņu Ģederta (Zobgala) kapa piemineklis Igauņu kapsētā mūsdienās

zemnieku mājām. Sevišķs akcents bija nelielais tornītis, kas ēkai piešķīra zināmu līdzību vācu muižnieku muižām. “Auči” celti laikā no 1924. līdz 1927. gadam, un, kā vēlāk lasīju, tornītis veidots pēc J. Čakstes ieteikuma, lai Ligo vakarā varētu apkārtnes ugunsiskus saskaitīt. Tomēr zināmu līdzību muižai tas rada. Stāstīja, ka Kārkliņu Ģederts arī savai nebūt ne izcilajai mājai piebūvējis nelielu tornīti, kurā iekāris zvanu, ko svētdienu rītos zvanījis... Laikam jau manu vecāku un pārējo veco emburdznieku atmiņā atspoguļojās vidusmēra zemgaliešu skatījums uz tā laika politiskajām partijām. Par Kārkliņu un sociāldemokrātiem runāja kā amizantiem dīvaiņiem. Smaidīja, atceroties, kā Kārkliņš, pakāpies uz naglu (tieši tā tika sacīts) kastes, pie pagasta veikala aģitējis balsot par sociāldemokrātiem, solot katram divas govus un divus zirgus. Tagad saprotu, ka tas šķīta dīvaiņi gan neatkarīgajā Latvijā, gan padomju laikā, tikai pilnīgi pretēji. Par Čakstēm dzirdēju vienīgi labus vārdus. Protams, kad Jānis Čakste vēl

bija dzīvs, mani vecāki (dzimuši 1916. un 1922. gadā) bija mazi un tādi paši bija arī viņu laikabiedri, kuriem laimējās prezidentu sastapt. Turklāt, aizņemts Satversmes sapulces priekšsēdētāja un vēlāk Valsts prezidenta darbā, Jānis Čakste uz tēva mājām brauca reti. Atmiņas vairāk saistījās ar Čakstes ģimeni, ko vislabāk atcerējās mana māte Ksenija Zemīte (dzimusi Treimane). Kad ar prezidenta mazdēla Jāņa Konstantīna Čakstes atraitnes Ilgas Čakstes kundzes laipnu atļauju skatījās viņas ģimenes albumu, jutos gandarīts – tā gaisotne, kas dvesa pretī no divdesmito – trīsdesmito gadu fotogrāfijām, bija tāda, kādu izjutu no mātes stāstiem, – liela, draudzīga ģimene, sportiski, stipri cilvēki. Māte vienmēr atcerējās Čakstes lielo ābeļdārzu, neparastās ābolu šķirnes, kas viņai, Kaučmindes mājturības skolas audzēknei, bija šķitusi īpaša vērtība. Viņas skats uz Čakstes dēliem (Konstantīnu, Gediminu, Mintautu, Ringoldu) bija saglabājies tāds, kā jauna meitene skatās uz jauniem vīriešiem. Cik viņi liela auguma, cik laipni, cik iznesīgi. Māte bija slaida, vidēja, nebūt ne maza auguma sieviete. Viņa labprāt atcerējās, ka pēc kādas dejas ar vienu no Čakstes dēliem sacījusi savai augumā mazākajai draudzenei: “Ārprāts, es tām Čakstēm knapi līdz vēderam esmu!” Draudzene paskatījusies un teikusi: “Ko tu, Enci, es jau viņam zem tā vēdera tikai smejos!”

Atceros stāstu, ka pirms Ziemassvētkiem strādnieki veduši malku no Čakstes meža. Bijis arī kāds no prezidenta dēliem, šķiet, Mintauts. Vīri gribējuši tikt ātrāk mājās, kā nekā tuvojies svētku vakars. Izdomājuši – iegriezīs ragavas grāvī, patēlos, ka nevar izstumt, tad jau malku izkraus un rikšiem laidīs mājās. Tā arī izdarījuši. Stūmuši, stūmuši... Čakste brīdi skatījies, tad piegājis un viens pats izstūmis ragavas uz ceļa. Nācies vien braukt soļos uz mājām.

Septiņdesmitajos un astoņdesmitajos gados ideja par kaut kādu kultūras centru “Aučos” jau bija galīgi izgāzusies – ne tur vairs rādīja kino, ne ko tirgoja. Dzīvokļu skaits gan pieauga, un mājas stāvoklis kļuva jo dienas jo drūmāks. Bet vistumšākā nakts jau parasti ir pirms rītausmas.

Runājot mācītāja, etnogrāfa, arheologa, valodnieka Augusta Bilenšteina 125 gadu atceres konferencē, akadēmiķis Jānis Stradiņš sacīja, ka vēsture visu noliek savās vietās. Mēs šodien atceramies Augustu Bilenšteinu, kamēr savā laikā slavētais revolucionārs, komunisti un Bilenšteina bibliotēkas dedzinātājs Dāvids Beika grimst aizmirstībā, teica J. Stradiņš. Gan E. Virzas “Billītes” (lasi – “Straumēni”), gan J. Čakstes “Auči” ir atdzimuši. Gan lielais rakstnieks, gan izcilais valstsvīrs un pārējie viņa ģimenes locekļi, kuri savu dzīvi un pat dzīvību ir veltījuši Latvijai, pelnīti ieņēmuši savu vietu Latvijas vēstures kopainā. Ar šo rakstu gribu pateikt arī paldies tiem vienkāršajiem lauku cilvēkiem, kuri nosargāja atmiņas par Latvijas brīvvalsti un tās dižajiem cilvēkiem laikā, kad vara centās tos izdzēst ne tikai no vēstures, bet arī tautas apziņas.

Izsaku pateicību Ilga Čakstei, kura laipni atļāva izmantot fotoattēlus no ģimenes albuma, un Jāņa Čakstes dzimtas mājas “Auči” ekskursiju vadītājai Inetai Freimanei par palīdzību.

Guntis Zemītis

1.–6. att. – no Jāņa Konstantīna Čakstes un Ilgas Čakstes ģimenes arhīva;
7. att. – Ulda Brieža foto; 8.–10. att. – Gunta Zemīša foto